

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК СЕНЗИТИВНА УМОВА ДЛЯ СПРИЙНЯТТЯ АСОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ ОКРЕМИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ З СУЇЦИДАЛЬНИМИ НАРАТИВАМИ

Вайда Т.С.

Херсонський факультет ОДУВС

Актуальність проблеми. В Україні проблему боротьби з негативним (суїцидальним) впливом Інтернет-мережі на дітей та молодь розпочали активно розглядати протягом останнього часу як одну з гострих соціальних тем, котра викликала знаний резонанс у суспільстві. Після випадків загибелі в 2016 році більше сотні підлітків у сусідніх державах (Білорусія, Росія, Латвія та ін.) Департамент кіберполіції Національної поліції МВС України також виявив у соціальних мережах небезпечні групи, в яких доводять дітей до самогубства. Зокрема, до складу однієї з таких груп (<https://vk.com/blueskitea>) входили 209 користувачів з декількох областей нашої країни, а всього в групах смерті зареєстровані більше 13 тисяч підлітків України [1]. Випадки самогубства вже зареєстровані в окремих регіонах української держави (Львів, Донецьк, Херсон, Київ, Івано-Франківськ, Рівненська область, Миколаїв та ін.). Гра «Синій кит» (Blue Whale) вже з'явилась мінімум у двох країнах Європи, інтерес до неї проявляють навіть на американському континенті.

Поширеними прикладами Інтернет-ресурсів суїцидальної спрямованості є сайти, на котрих використовуються квест-ігри та хештеги #«Синій кит», #«Тихий дім», #«Білий ведмідь» та ін., молодих інтернет-користувачів залучають (куратори сайтів, професійні психологи – уточнено нами) до гри «Перебіжи на червоний», участь у котрій становить значний ризик для життя чи здоров'я дитини тощо. Остання гра є новою смертельно небезпечною підлітковою грою, котра набирає «популярності» у країнах близького зарубіжжя – з'явилась після того, як серед підлітків стала розповсюдженою онлайн-гра, де головному герою потрібно перебігти високошвидкісну дорогу. За географією поширення таких відеороликів у соціальних мережах і зроблених користувачами відгуків можемо зробити висновок, що небезпечна епідемія зачепила не тільки окремі урбанізовані населені пункти Росії, а й багато інших регіонів цієї держави [2].

Підрозділи кіберполіції МВС України, вітчизняна педагогічна спільнота та громадськість розпочали спільний пошук дієвих шляхів вирішення вищезазначеної проблеми. Варто зауважити, що такі групи щодня також блокуються й адміністрацією самих соціальних мереж за зверненнями як правоохоронних органів, так і окремих громадян-користувачів Інтернет-мережі.

Проведений аналіз ряду наукових робіт вітчизняних вчених дає підстави констатувати, що потенційні можливості Інтернет-ЗМІ в частині їх впливу на формування особистості були предметом вивчення та мо-

нографічних досліджень багатьох науковців. За результатами їх узагальнення можна виділити наступні напрямки діяльності сучасних медіаресурсів та конкретизувати їх значення для розвитку особистості: 1) можливості впливу мас-медіа на створення та функціонування стереотипів масової свідомості аналізували М.В. Бутиріна, І.А. Чудовська-Кандиба та ін.; 2) освітньо-виховну роль ЗМІ як чинника формування людини обґрунтовували А.М. Бахметьєва, І.І. Курліщук, С.І. Семчук та ін.; 3) роль та значення ЗМІ у системі соціалізації окремих верств населення (вихованні суспільно орієнтованого способу життя) аналізували А.А. Согорін, Н.С. Удріс та ін.

Разом з тим, вченими, на наш погляд, недостатньо уваги приділяється таким аспектам, як дослідження впливу саме Інтернет-ресурсів на формування сучасної системи цінностей та внутрішнього світу молодшої людини, не вивчаються можливості негативного впливу деструктивного контенту на несформовану психіку підлітків, не пропонуються чи недостатньо активно впроваджуються у практику сучасні шляхи запобігання суїциду серед дітей внаслідок неконтрольованого дорослими (батьками, вчителями, кіберполіцією тощо) користування підлітками та молоддю сайтами з асоціальною спрямованістю тощо.

Пропоноване дослідження виконано у відповідності до тематичного плану науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ із проблеми «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний № 0116U006773).

Результати дослідження. В межах комплексного підходу щодо розв'язання вищезазначеної проблеми суїцидальної поведінки доцільно в першу чергу звернути увагу на такі передумови її виникнення в середовищі дітей-підлітків, як особливості цього вікового періоду, котрі (характерні зміни в психіці – уточнено нами) є сприятливою умовою для сприймання зазначеною соціальною категорією негативного впливу окремих інтернет-ресурсів з суїцидальними наративами. На наш погляд, вікові зміни на цьому етапі розвитку людини є сензитивним підґрунтям та в значній мірі обумовлюють виникнення вищезазначеного антисоціального феномену серед багатьох представників молоді зазначеного віку. Під сензитивними умовами (від лат. *sensus* – почуття, відчуття) щодо емоційного сприйняття підлітками Інтернет-ресурсів з суїцидальними наративами нами розуміється їх внутрішній стан (готовність) в контексті особистісного кризового етапу загального онтогенетичного розвитку дітей, протягом котрого (періоду – уточнено нами) у процесі динамічного формування особистості їх психіка стає особливо чутливою до певного роду зовнішніх впливів навколишньої дійсності (в нашому випадку – впадання у психологічну залежність від цілеспрямованого впливу спілкування з кураторами деяких Інтернет-сайтів, котрі мають чітко виражену суїцидальну направленість свого наративу чи асоціальної діяльності в цілому). У свою чергу стратегічний наратив суїцидальної спрямованості Інтернет-ресурсу нами розуміється як спеціально підготовлений текст та технологія інтерактивного діалогу авторів деяких сайтів, зміст та методи котрих призначені для вербального викладення у процесі стратегічної комунікації з цільовою аудиторією (підлітками з особистими проблемами) з метою інформаційно-психологічного впливу на дітей та доведення їх до самогубства [3].

Діти підліткового віку мають характерні для цього періоду розвитку психофізіологічні та особистісні характеристики. За висновками відомих психологів (Д. Ельконін, В. Крутецький, В. Мухіна, А. Петровський, Л. Терлецька та ін.), цей етап – один із найвідповідальніших у становленні людини та відіграє значну роль у підготовці її до самостійного життя. Ще В. Сухомлинський вважав, що більшість найгостріших, найважчих проблем, які завжди хвилюють педагога (батьків, вчителів, класних керівників тощо), пов'язані з вихованням підлітків.

К. Левін проміжний характер підліткового віку між дитинством і дорослістю називає періодом маргінальності, що проявляється у суттєвих змінах психіки дитини (характерними є внутрішні суперечності, невизначеність рівня домагань, підвищена сором'язливість (скритність), ріст агресивності, схильність обирати крайні позиції та погляди тощо). Ця напруженість і конфліктність стають тим більшими, чим гострішою є різниця між світом дитинства та світом дорослості [4, с. 91-97].

За дослідженнями американського психолога А. Гезеля, в 11 років дитина стає імпульсивною, з'являється негативізм, частими є зміни настрою, виникнення сварок з однолітками, трапляються випадки бунту проти методів виховання чи ставлення батьків. У 12 років така турбулентність частково проходить, сприйняття світу стає більш позитивним, зростає автономія підлітка в сім'ї, посилюється вплив однолітків. Головною властивістю 13-річного підлітка є увага до себе, інтровертованість, самокритичність, виникає інтерес до психології, спостерігається критичне ставлення до членів сім'ї, характерними є емоційні зміни. У 14 років інтроверсія змінюється екстраверсією, підліток стає енергійним, впевненішим у собі; він полюбить обмірковувати й порівнювати себе з іншими, активно ідентифікує себе з супергероями кіно та літератури, шукає в них власні риси. Суть 15-річчя, як зазначав А. Гезель, неможливо описати єдиною формулою, оскільки індивідуальні відмінності змінюються досить динамічно. Новоутворенням цього віку є зростання духу незалежності та самостійності, який робить стосунки підлітка в сім'ї та в школі напруженими, намагання звільнитися від зовнішнього контролю поєднуються із зростанням самоконтролю та початком свідомого самовиховання [5, с. 23].

На основі досліджень Л. Терлецької [5], В. Тернопільської [6] та ін. встановлено, що міжособистісним взаєминам старших підлітків властиві грубість, конфліктність, викривлені форми самоствердження, які пов'язані з відсутністю досвіду саморегуляції, не сформованістю умінь етичного міжособистісного спілкування. Усе це підвищує вразливість психіки і особистісну чутливість підлітка до дій зовнішнього середовища.

В той же час стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх доступність для широкого загалу створили, з одного боку, сприятливі умови для розвитку сучасного покоління дітей, а з іншого – зіштовхнули їх з принципово новими викликами: агресивним впливом контенту у вигляді порнографії, насильства та жорстокості, відкритими чи прихованими або замаскованими суїцидальними Інтернет-ресурсами, в котрих їх куратори на основі застосування індивідуального підходу та приділення уваги нерозділеним емоціям підлітка маніпулюють їх почуттями, провокують (спрямовують) дітей з несформованою психікою на крайні категоричні вчинки.

Науковцями визначено, що Інтернет-ресурси можуть мати як позитивне значення для людини, так і чинити на неї негативний вплив. Так, вченими з Університету Каліфорнії в процесі експерименту було проаналізовано інформаційні дані 5200 осіб – учасники оцінювали стан власного фізичного та психічного здоров'я, рівень задоволеності життям, повідомляли спеціалістам свій індекс маси тіла (ІМТ) [7]. Крім цього, добровольці надавали дослідникам доступ до своїх даних на власних сторінках у Facebook.

Дослідження показало: оцінки стану здоров'я виявилися нижчими у тих учасників, котрі ставили більше «лайків» (відміток «Мені подобається») в соціальній мережі. Вчені виявили, що оцінки психічного здоров'я були нижчими у респондентів, котрі часто оновлювали свій статус на Facebook, у порівнянні з тими, хто робив це рідше. Також було встановлено наступну закономірність – впродовж визначеного часу ці оцінки ставали все нижчими. Дослідники припускають: можливо, люди, котрі почувають себе гірше, проводять більше часу в соцмережі, що, судячи з усього, тільки погіршує їх стан.

Варто відзначити, що негативний вплив соцмереж на молодь є проблемою не тільки кіберполіції, а й становить одне з пріоритетних завдань для адміністрації медіаресурсу щодо профілактики вищезазначених небезпечних методів роботи з підлітками. Зокрема, керівництво соціальної мережі «Вконтакте» почало блокувати сторінки користувачів, які використовують хештеги, пов'язані з публіками, де учасників нібито схиляють до здійснення самогубств (видаляють записи з використанням слів (не лише хештегів) #«розбуди мене в 4:20», #«тихий будинок», #«я в грі», #«синій» і #«куратор»; при багаторазовому використанні цих слів сторінка блокується.

Представники «Вконтакте» інформують, що після блокування небезпечних сторінок користувача просять «повідомити про причини публікації спірного запису»; після цього залежно від відповіді йому або пропонують допомогу психологів, або просять не збільшувати популярність «груп смерті» навіть у рамках боротьби з ними, або дають поради щодо підвищення безпеки сторінки [8].

Висновки. З метою попередження потрапляння дітей до суїцидальних груп в Інтернет-мережі, з врахуванням напрацювань Департаменту кібербезпеки Національної поліції України доцільно своєчасно реалізовувати (батькам, педагогам, представникам громадськості тощо) наступні рекомендації: 1) приділяти більше уваги психологічному стану дитини (під час перебування у школі, в сім'ї, в умовах дозвілля тощо); 2) перевіряти її облікові записи (акаунти) у соціальних мережах та цікавитися особливостями груп, до яких вона входить, проглядати вміст спілкування (переписки) підлітка у приватних чатах; 3) намагатися зайняти вільний час (організувати змістовне дозвілля) старшокласника спортивними секціями, культурними заходами чи іншими видами діяльності за індивідуальними інтересами; 4) обов'язково контролювати фото- та відеофайли, які знаходяться на Інтернет-сторінках підлітка; 5) встановлювати функцію «батьківський контроль» на всіх його гаджетах тощо.

Література:

1. Як запобігти дитячим суїцидам. Поради батькам від Департаменту кіберполіції (+список акаунтів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oduvs.edu.ua/news/yak-zapobigti-dityachim-suyitsidam-poradi-batkam-vid-departamentu-kiberpolitsiyi-spisok-akauntiv/>
2. «Перебеги на красный» – новая смертельная забава [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://auto.mail.ru/article/55633-perebegi_na_krasnyi_novaya_smertelnaya_zabava/
3. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.
4. Терлецька Л.І. Вікові особливості підлітків та юнаків / Терлецька Л.І. // Психолог на батьківських зборах : [упоряд. О. Главник]. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. – С. 91-97.
5. Возрастные и индивидуальные способности младших подростков [учебник] / Под ред. Д.Б. Эльконина, Т.В. Арагуновой. – М.: Просвещение, 1967. – 230 с.
6. Тернопільська В.І. Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Тернопільська Валентина Іванівна. – Житомир, 2003. – 240 с.

7. Психологи назвали еще одну опасность соцсетей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bagnet.org/news/health/321765>.
8. «Вконтакте» почала блокувати сторінки, де схиляють до самогубств [Електронний ресурс]. – http://espreso.tv/news/2017/02/15/quotvkontaktequot_pochala_blokuvaty_storinky_de_skylyayut_do_samogubstv